

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Пошук оптимальних шляхів розвитку сучасної освіти потребує узагальнення накопиченого досвіду та ґрунтовного вивчення навчально-виховного процесу в історичному контексті, що базується на поєднанні світових досягнень із власними традиціями.

Дослідженню проблеми становлення та розвитку освіти присвятили свої роботи вітчизняні й зарубіжні вчені, зокрема В. Алексєєв, С. Балашов, В. Базилевич, Д. Богиня, О. Грішнова, О. Глузман, М. Долішній, С. Дорогунцов, Й. Завадський, В. Куценко, С. Стамилін, К. Суботіна, Т. Шульц, Б. Шелегеда, В. Щетинін та інші вчені. Питаннями прогнозування показників розвитку сфери освіти займалися В. Жамін, Є. Жильцов, С. Новиков, Л. Семів, О. Федулова і Л. Якобсон, В. Андрущенко, М. Згуровський, І. Зазюн, К. Корсак, В. Кремень, Н. Ничкало, С. Ніколаєнко, Г. Півняк, С. Сисоєва, М. Степко та інші. Результати аналізу останніх досліджень і наукових публікацій із цієї тематики свідчать про її актуальність і значущість для вибору та реалізації стратегії освіти та духовного розвитку України.

Історія вищої освіти України тісно пов'язана зі всією історією українського народу. У 1632 році було засновано перший вищий навчальний заклад в Україні – Києво-Могилянську колегію, у якій переважно навчалися діти української шляхти, духовенства, заможних міщан і козаків. Наприкінці XVII та в XVIII ст. цей заклад дуже вплинув на розвиток науки і просвітництва в Україні. У 1701 році за царським наказом колегія отримала статус і права академії і почала називатися Київською академією. Навчання мало переважно загальноосвітній характер. Курс навчання тривав 12 років та поділявся на 8 класів: підготовчий, молодший, граматику, синтаксему, та вищі – поетику, риторику, філософію і богослов'я. Студенти отримували філологічну підготовку, знання мов: слов'янської, української літературної, грецької, латинської, польської, опановували поетичне та риторичне мистецтво. Також вивчали класичну грецьку та римську літературу, історію, географію та богослов'я. З часом у Київській академії були введені курси із російської, французької, німецької та старосєврейської мов, а також чиста та змішана математика (тригонометрія, фізика, астрономія, архітектура), а в останні роки існування академії класи домашньої і сільської економіки і медицини. Значне місце відводилося художній і музичній освіті. Київська академія на той час була видатним центром просвітництва та науки. До академії приймали молодь різних соціальних верств. Щорічно тут отримували освіту від 500 до 2000 студентів. Вікових обмежень не існувало. Київська академія значно вплинула на організацію, зміст та методи навчання у багатьох навчальних закладах, а саме, у Чернігівському (1700 р.), Харківському (1721 р.) і Переяславському (1738 р.) колегіумах.

Визначну роль у розвитку освіти в західноукраїнських землях відіграв Львівський університет (1661 р.) [2, с. 278-285]. У договорі 1658 р. було узгоджено про відкриття двох вищих шкіл-академій та університету. 20 січня 1661 р. король Ян Казимир підписав диплом, який давав Львівській єзуїтській колегії статус і ти-

тул університету з правом викладання всіх сучасних університетських дисциплін та присвоєння наукових ступенів. З часу заснування та до 1773 року в університеті діяли два відділи – філософський та теологічний. Навчання проводилося за програмою єзуїтських шкіл, які були розроблені наприкінці XVI століття. Відповідно до програм, відділ філософії був підготовчим. Студенти цього відділу протягом двох-трьох років опановували, головним чином, філософську систему Аристотеля в середньовічній інтерпретації. У невеликому обсязі вивчалися історія, географія, грецька мова. Після четвертого року починалася богословська підготовка. Навчання в обох відділах відрізнялося схоластичністю, догматизмом і здійснювалося латинською мовою та завершувалося отриманням наукового ступеня – ліценціата, бакалавра, магістра, доктора наук. Студентами університету могли стати тільки діти польської шляхти. Лише одиниці вихідців з народу, які приховували свою приналежність до православної віри, мали можливість навчатися в університеті. Розлад феодально-кріпосницьких відносин у другій половині XVII століття вплинули на освітній процес в університеті: було відкрито кафедру математики, створено фізико-математичний кабінет, астрономічну обсерваторію, вводилося вивчення польської, французької та німецької мов, географії та історії як окремих предметів. У 1773 році передбачалася реформа трьох австрійських університетів – Віденського, Празького та Львівського. Перед ними ставилося завдання: на перший план висувалася підготовка професійних кадрів – учителів, суддів та священиків. У жовтні 1784 року імператор Йосиф II підписав диплом щодо оновлення університету. Крім філософського, юридичного, медичного й теологічного факультетів до складу університету входила й гімназія.

Особливе значення мало відкриття при університеті в 1787 році українського інституту, мета якого – готувати, у першу чергу, учителів для реальних і класичних гімназій, де навчалися українські діти. Незважаючи на те, що програма інституту була обмежена, викладання українською мовою мало прогресивне значення. У I половині XIX ст. в Австрії почалася реформа освіти, яка була спрямована на посилення впливу церкви, її проникнення до навчально-виховного процесу. Відповідно до цієї реформи з 1805 до 1817 року університет називався ліцеєм. Під впливом революційних подій 1848 року австрійський уряд пішов на поступки українському національному руху. Так, у 1849 році в університеті було засновано кафедру української мови і літератури.

У 1809 році було засновано Київську гімназію, яку згодом було віднесено до вищих навчальних закладів. У 1805 році було відкрито Харківський університет. У першій половині XIX століття виникли привілейовані навчальні заклади, які поєднували курс середніх та вищих шкіл [1, с. 82]. У 60 – 70 роках XIX ст. поступово сформувалася система підготовки вчителів, зокрема для початкових шкіл. Наприкінці 70-х років було створено трирічні вчительські семінарії, які будували свою роботу на базі двокласних училищ. Учителів для повітових училищ, церковнопарафіяльних шкіл, вищих початкових та міських училищ готували вчительські інститути. Перший вчительський інститут було створено в Глухові (1874 р.). До 1914 р. в Україні нараховувалось 26 вчительських семінарій та 6 вчительських інститутів [2, с. 290-295].

Розвиток капіталізму, боротьба прогресивної громадськості обумовили подальший розвиток вищої освіти в Україні. Центрами наукової думки, підготовки

вчених, учителів для середніх шкіл, лікарів, юристів були Харківський, Київський і Новоросійський (в Одесі) університети, Ніжинський історико-філологічний інститут (1875 р.), на західноукраїнських землях – Львівський та Чернівецький університети. У цей самий час почали створюватися вищі навчальні заклади для жінок. Події 1917 року змінили не тільки соціальний устрій, але гостро поставили питання щодо створення нової школи з новими педагогічними кадрами. Незалежна Україна робила перші кроки в організації підготовки національних педагогічних кадрів. Почалося становлення системи української вищої освіти. У 1918 р. університети Святого Володимира в Києві, Харківський і Новоросійський (Одеський) стали державними університетами України. У Сімферополі в 1918 р. починаються заняття в Таврійській філії Київського університету, а через півроку за підтримки і допомоги Київського університету було урочисто відкрито Таврійський університет [1, с. 84-85]. Незважаючи на вкрай тяжке становище Української республіки в 1918 – 1920 рр. в умовах громадянської війни в Україні проводилася підготовча робота щодо відкриття інших університетів у Полтаві, Чернігові й Ніжині. Почали діяти Київський український народний університет, Педагогічна академія в Києві, Український державний університет у Кам'янці-Подільському. Для більш широкого залучення працівників до вищої освіти в 1919 р., зокрема, у Києві, Харкові, Катеринославі було відкрито підготовчі курси, а в 1921 р. – створено робітничі факультети. Загалом на початку 1938 – 1939 навчального року в УРСР нараховувалося 129 вищих навчальних закладів [3, с. 24-25].

На сучасному етапі сфера освіти в Україні зазнає модернізації, головною метою якої є створення механізму сталого розвитку та забезпечення якісної підготовки фахівців, які відповідають міжнародним стандартам.

Вітчизняні вищі навчальні заклади – це осередок майбутніх знань і досвіду, який виконує відповідальну суспільну місію, здійснює системний аналіз сучасного стану вітчизняної вищої школи крізь призму актуалізації особистості студента, розвиває наукові знання на вищому рівні. Вища освіта не тільки дає нам багатий науковий багаж знань, але й можливість реалізувати себе як особистість у всіх сферах наукового життя. Тому подальші кроки у реформуванні вищої освіти повинні йти поступово, цілеспрямовано і розумно, для того, аби вищий педагогічний досвід реалізовував себе у всіх напрямках [4, с. 543-544].

Список використаної літератури

1. *Антонюк О. В.* Питання формування історичної самоосвіти українського народу / О. В. Антонюк // Український історичний журнал. – 1993. – № 11–12. – С. 80–86.
2. *Аксьонова О. П.* Вища педагогічна освіта і наука України : історія, сьогодення та перспективи розвитку. Запорізька область : [монографія] / [О. П. Аксьонова, В. П. Андрущенко, І. П. Аносов та ін.]; – К. : Знання України, 2009. – 431 с.
3. *Глузман А. В.* Университетское педагогическое образование: опыт системного исследования / А. В. Глузман. – К. : Издательский центр „Просвіта”, 2007. – 39 с.
4. *Рябенко В. І.* Вища школа України в загальноцивілізаційному контексті: соціально-філософський аналіз з позицій світоглядно-компетентнісного підходу. [Монографія]. – К. : Фітосоціоцентр, 2015. – 674 с.